

การพัฒนาสร้อยเชือกर्मลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์
 “ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช
 The Development of Applied Parachute Cord Necklaces from
 Buddhist Art Elements “Carved wooden Makara spewing floral
 pendant tassels and Woven pattern” in the Crystal Pavilion of Phra
 Buddha Chinnarat

¹พระสันต์ทัศน์ คมภิรมย์ (สินสมบัติ), ²พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง),
³พระครูสุมนต์ธรรมธาดา (สายัน บวบขม), ⁴สุดธิดา พ่วงเฟื่อง และ ⁵ณัฐยาณี บุญทองคำ
¹PhraSantas Kampeelapurnyo (Sinsombut), ²Phrakrurattanasutaphorn (Teeradet Phothong),
³Phrakhrusumonthammathada (Sayun Buabkhom), ⁴Sutthida Phuangfeang
 and ⁵Nattayanee Boontongkham

¹²⁴⁵มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, ประเทศไทย

³วัดคลองกระจง จังหวัดสุโขทัย, ประเทศไทย

¹²⁴⁵Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhachinaraj Buddhist College, Thailand

³Wat Khlong Krachong Sukhothai Province, Thailand

¹Corresponding Author's E-mail: santas.kam@mcu.ac.th

¹Tel. 088-273-5682

Received September 29, 2025; Revised October 16, 2025; Accepted October 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบ “พุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช 2) เพื่อออกแบบสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ “ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” และ 3) เพื่อสร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ “ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” เป็นการวิจัยและพัฒนา ใช้กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลคัดเลือกแบบเจาะจง 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญออกแบบ 3 ท่าน และแบบตรวจสอบข้อมูลสามเส้าอีก 36 ท่าน ใช้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์และแบบประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลสถิติพื้นฐานแล้วบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) อัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบพุทธศิลป์ “ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” อาจเป็นไปได้ถึงคติบางอย่าง เพราะตัวมกรจัดอยู่ในกลุ่มสัตว์พิเศษ ที่มีอัตลักษณ์ในเชิงคติเกี่ยวกับการปกป้องจากภัยอันตรายรวมถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนพวงอุบะพรรณพฤษชาติที่ปลายลั่นทิวโค้งขึ้นจากตัวมกรเชื่อว่าเป็นเครื่องสักการบูชาตามคตินิยมพราหมณ์ฮินดู 2) การออกแบบสร้อยเชือกर्मรูปแบบใหม่ที่ประกอบด้วยขั้นตอนตั้งแต่ กรรมวิธีการออกแบบ การศึกษาวิเคราะห์ การวางกรอบแนวคิดสู่การออกแบบ การพัฒนาโครงสร้างสัดส่วน การกำหนดคัดเลือกแบบนวัตกรรม 3) การสร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ ที่ประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ ส่วนข้อต่อสร้อยเชือกर्म และส่วนตัวเรือนสร้อยเชือกर्म

คำสำคัญ: สร้อยเชือกर्म; พุทธศิลป์; พระพุทธรชินราช

Abstract

The purpose of this research article was: 1) to examine the identity and beliefs embedded in the Buddhist art elements of "Carved wooden Makara spewing floral pendant tassels and woven pattern" in the glass pavilion of Phra Buddha Chinnarat; 2) to design paracord bracelets with applied patterns derived from the Buddhist art elements of "Carved wooden Makara spewing floral pendant tassels and woven pattern"; and 3) to create an innovative paracord bracelet adorned with applied patterns from the Buddhist art elements of "Carved wooden Makara spewing floral pendant tassels and woven pattern". This research employs a research and development approach, utilizing two purposively selected informant groups: three design experts and 36 participants for data triangulation. Two research instruments were employed: interview forms and evaluation forms. Data were analyzed using descriptive statistics and narrative description.

The research revealed that: 1) The identity and beliefs associated with the Buddhist art elements of "Carved wooden Makara spewing floral pendant tassels and woven pattern" may reflect certain beliefs, as the makara is classified as a mythical creature with symbolic identity related to protection from danger and abundance. The ubon garlands-flora emerging from the makara's curving upward tongue-were believed to represent offerings according to Brahmanical-Hindu beliefs. 2) The design a novel paracord bracelet, comprising stages from design methodology, analytical study, conceptual framework development, structural proportion refinement, to innovative design selection. 3) The creation an innovative paracord bracelets adorned with applied patterns derived from the Buddhist art elements of makara disgorging ubon garlands and woven pattern, consisting of two main components: the paracord connector section and the paracord bracelet body.

Keywords: Rope Necklace; Buddhist Art; Phra Buddha Chinnarat

บทนำ

จังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองแห่งพุทธศิลป์กล่าวคือความงดงามแห่งองค์พระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในพระวิหาร ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก ที่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในรัชสมัยของพญาลิไทโดยงานช่างมือสกุลช่างพิษณุโลก กลางพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (พระมหาจิรวัฒน์ กนตวณฺโณ, 2563) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นอุทเทสิกเจดีย์ประเภทหนึ่งในฐานะของพระพุทธรูปที่สร้างเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเพื่ออนุสติในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ (พระศรีคัมภีร์ญาณ, 2551) ซึ่งเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติต่างมาเยือนเพื่อเยี่ยมชมความงามอันเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลกอย่างไม่ขาดสาย จนปัจจุบันถูกนำมาเป็นแบบตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดพิษณุโลกที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์และแฝงคติธรรมที่น่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนสำคัญของซุ้มเรือนแก้ว คือ องค์ประกอบพุทธศิลป์ที่ชื่อว่า “ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” ซึ่งเป็นความงามอันน่ามหัศจรรย์ที่ยากจะเข้าใจถึงอัตลักษณ์และคติความหมายได้ยาก ผู้วิจัยจึงเห็นถึงโอกาสในการนำเอาเรื่องถึงอัตลักษณ์และคติในองค์ประกอบพุทธศิลป์ “ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรูป

สู่แรงบันดาลใจในการออกแบบนวัตกรรมสร้อยเชือกประดับข้อต่อสร้อยลายประยุกต์ ซึ่งเป็นลวดลายแปลกใหม่ ภายใต้กระแสนิยมในสังคมไทยที่ลดน้อยลงนั่นเอง ดังนั้นการนำแรงบันดาลใจมาใช้ในการออกแบบการออกแบบจึงเสมือนกุญแจสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีความหมายและคุณค่าที่ซ่อนอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรคผลงานที่มีความลึกซึ้งและมีคุณค่าทางความคิดนั่นเอง (อัญชลี วงศ์วัฒนา, 2563)

ทำให้การเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอขุมเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราช นั้นเป็นความน่าสนใจที่ควรค่าแก่การนำมาใช้ประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำความงามบนองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ ในขุมเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราชมาสร้างเป็นนวัตกรรมลวดลาย ลงในเครื่องประดับที่อาจกำลังเลือนหายไปจากค่านิยมสังคมไทย คือ สร้อยเชือกประดับที่สวมใส่คล้องร่วมกับวัตถุมงคลนั่นเอง ซึ่งหากสามารถพัฒนาสร้อยเชือกประดับที่ปรากฏลวดลายภายใต้แรงบันดาลใจในองค์ประกอบพุทธศิลป์ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอในขุมเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราช จนสำเร็จเป็นชิ้นงานที่สมบูรณ์แล้ว จะเป็นอีกหนึ่งผลงานเครื่องประดับจากความศรัทธาสู่ชิ้นงานที่สะท้อนถึงความพุทธศิลป์สร้างสรรค์ที่โดดเด่นด้วยลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก จากความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปชินราช ภายใต้แรงจูงใจความต้องการของมนุษย์ทางร่างกายเพื่อปกป้องคุ้มครองให้เกิดความปลอดภัยเป็นที่เหนี่ยวจิตใจภายใต้พุทธศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นสวยงามน่าเลื่อมใส (อภิพจน์ วิศิษฎ์ใจงาม, 2561) ซึ่งสามารถก่อให้เกิดมูลค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ได้เช่นกัน

ช่องว่างทางความรู้ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ องค์ประกอบพุทธศิลป์จากงานไม้จำหลักลวดลายตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ ที่ขุมเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราชนี้ ด้วยความเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีอยู่เฉพาะจังหวัดพิษณุโลก ทำให้พุทธศิลป์ที่เป็นองค์ประกอบในพระพุทธรูปองค์หลวงพ่พระพุทธรูปชินราช เป็นสื่อที่สร้างสรรค์เครื่องมือนำให้เกิดนวัตกรรม เพราะการนำเอาพุทธศิลป์มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบลวดลายนั้นช่วยสะท้อนอัตลักษณ์และคตินิยมที่แฝงอยู่ อีกทั้งยังเป็นเครื่องระลึกถึงพุทธคุณแห่งพระรัตนตรัยโดยผ่านภาพลักษณ์ขององค์หลวงพ่พระพุทธรูปชินราชเติมเต็มช่องว่างทางการวิจัย เช่น รูปแบบสร้อยเชือกประดับปัจจุบันยังไม่มีรูปแบบที่อิงเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นอามิสบูชาศรัทธาและหากไม่อนุรักษ์ผ่านวิธีการใดวิธีการหนึ่งอาจทำให้ค่านิยมเลือนหายไปสังคมไทย อีกทั้งยังช่วยเติมเต็มความเข้าใจในสิ่งบ่งชี้เฉพาะในแง่แหล่งที่มา คติความเชื่อ และการตระหนักรู้ในพุทธศิลป์ และถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการจำหน่ายเครื่องประดับและของที่ระลึกที่มีภาพพระพุทธรูปชินราชอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ยังขาดการพัฒนาที่เจาะลึกถึงองค์ประกอบพุทธศิลป์ เพราะพุทธศิลป์จะสื่อธรรมเสมอจากรูปธรรมสะท้อนสู่นามธรรมในรูปแบบต่าง ๆ (พระครูสิริรัตนาวุธ, 2557)

การวิจัยจะช่วยตักตวงสภาพจุดแข็งของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ่านเครื่องประดับได้อย่างประสมกลมกลืนและเชิดชูอัตลักษณ์ความเป็นไทยผ่านวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อย่างเช่น ค่าความนิยมคล้องสร้อยคอพระเครื่อง การสวมใส่พระเครื่องเพื่อบูชาเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยโดยแท้บ่งบอกถึงวัฒนธรรมที่ฝังรากลงบนพระพุทธรูปศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งศักยภาพด้านการวิจัยครั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยเป็นชาวพิษณุโลกที่มีความคุ้นเคยกับงานพุทธศิลป์และงานฝีมือท้องถิ่น อีกทั้งจังหวัดพิษณุโลกมีช่างศิลป์ที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญ การพัฒนาผลิตภัณฑ์นวัตกรรมสร้อยเชือกประดับที่ลวดลายจากพุทธศิลป์ดังกล่าวจะสามารถตอบสนองต่อค่านิยมของคนไทยที่นิยมสวมใส่พระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในพระพุทธรูปศาสนาซึ่งจะมีช่วยเชิดชูความเป็นอัตลักษณ์จังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมพุทธศิลป์ไทยในมิติใหม่ที่สอดคล้องกับยุคสมัย

จากความเป็นมาดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าที่ควรแก่การนำมาศึกษาวิจัยต่อยอดในเชิงการพัฒนาให้เกิดนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและยกระดับรูปแบบเครื่องประดับประเภทสร้อยเชือกให้มี ความหลากหลาย ตอบสนองต่อความต้องการ ให้คงอยู่ในทุกการเปลี่ยนผ่านค่านิยม นับว่าเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ในมิติของการเชิดชูเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก ได้อีกทางหนึ่ง การวิจัยนี้อาจนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ใช้องค์ประกอบพุทธศิลป์เป็นแรงบันดาลใจ ดังนั้นแนวความคิดการวิจัยนี้ยังสามารถเชื่อมโยงในแง่ประเด็นอื่น ๆ อีกมากมายและเป็นประโยชน์ต่อสังคม คณะผู้วิจัยจึงเห็นถึงโอกาสสำคัญ ในการสร้างความเข้มแข็งด้านการวิจัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วย หลักศาสนา และเป็นก้าวสำคัญในการบูรณาการความรู้ทางพุทธศิลป์เข้ากับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ภายใต้หลักการของสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา เพื่อสร้างประโยชน์ที่ยั่งยืนต่อสังคมและชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรกายพวงอุบะและถักทอ ชุ้มเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราช
2. เพื่อออกแบบสร้อยเชือกประดับข้อลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรกายพวงอุบะและถักทอ ในชุ้มเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราช
3. เพื่อสร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกประดับข้อลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรกายพวงอุบะและถักทอในชุ้มเรือนแก้วพระพุทธรูปชินราช

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) โดย 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 (R1) Research การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม ออกแบบเครื่องมือในงานวิจัย ตรวจสอบเครื่องมือทั้งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบประเมินนวัตกรรม และลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงร้านเครื่องดัดในจังหวัดพิษณุโลก

ขั้นตอนที่ 2 (D1) Development พัฒนาแนวทางการออกแบบ สร้าง และวิธีการประเมิน ผ่านข้อสรุปจากการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สร้างรูปแบบนวัตกรรมเพื่อคัดเลือกต้นแบบโดยผู้เชี่ยวชาญการออกแบบจำนวน 3 ท่าน ด้วยแบบการประเมินนวัตกรรม (ประเมินครั้ง 1)

ขั้นตอนที่ 3 (D1) Development สังเคราะห์ผลจากการประเมินนวัตกรรมจนได้ 1 รูปแบบนวัตกรรม จากนั้นจึงทำการพัฒนารูปแบบนวัตกรรมจนสร้างนวัตกรรมให้แล้วเสร็จ

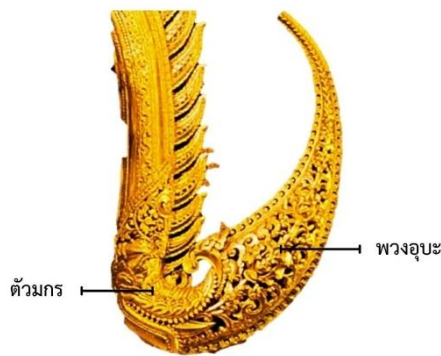
ขั้นตอนที่ 4 (R2) Research ทำการประเมินนวัตกรรม (ประเมินครั้ง 2) จำนวน 36 ท่าน แบบสามเส้า (Data Triangulation) ที่มีความหลากหลายแต่ใกล้เคียงเพื่อเปรียบเทียบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย (Different Participants) ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้ประกอบการ กลุ่มที่ 2 ผู้ที่สนใจสร้อยเชือกประดับ และกลุ่มที่ 3 พระสงฆ์นักวิชาการทางศาสนา

ขั้นตอนที่ 5 (D2) Development เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน แล้วสรุปผลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

จากการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช สามารถสรุปแยกองค์ประกอบศิลปกรรมในด้านอัตลักษณ์และคติความเชื่อแบ่งออกเป็นส่วนดังนี้ 1) อัตลักษณ์ที่มาของความเชื่อ "ตัวมกร" ที่ซุ้มเรือนแก้วองค์พระพุทธรชินราชนี้ อาจไม่ใช่เพียงศิลปกรรมที่อาศัยอิทธิพลของงานศิลป์เพียงอย่างเดียว แต่อาจเป็นไปได้ว่าน่าจะแฝงบางอย่างไว้เพราะแนวคิดในทางความหมายนั้น ตัวมกรจัดอยู่ในกลุ่มลักษณะที่คล้ายคลึงในบริบทเดียวกันได้แก่ ตัวมกร หน้ากาล และเกียรติมุข ซึ่งเป็นงานศิลป์ในทำนองเดียวกัน ซึ่งในบางตำนานตามคัมภีร์ปุราณะ กล่าวว่าว่าเป็นอสูรตนที่สามารถกลืนกินทุกสรรพสิ่งแม้กระทั่งร่างตนเองเหลือเพียงใบหน้าเท่านั้น 2) อัตลักษณ์ที่มาของความเชื่อ "พวงอุบะ" ส่วนที่เป็น พวงอุบะ หรือ พวงมาลัยพรรณพฤกษาดอกไม้ที่เป็นพวงหรือช่อชุดในปากปลายลิ้นของตัวมกรในลักษณะที่มาของความเชื่อนั้น คาดว่าอาจมาจากคตินิยมในพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่มี ต้นกำเนิดจากอินเดีย ซึ่งมีการนำดอกไม้มาร้อยรวมกันเป็นรวงยาวเพื่อเป็นเครื่อง สักการะบวงสรวงเทพเจ้าตามความเชื่อในคติฮินดู

ภาพองค์ประกอบพุทธศิลป์ “ตัวมกรคายพวงอุบะ” ที่ซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

2. ออกแบบสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

จากการวิจัยพบว่า การออกแบบสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะ ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช มีแนวทางการออกแบบตามลำดับดังนี้ 1) กรรมวิธีการออกแบบ 2) ปัญหาที่ควรแก้ไข 3) ประโยชน์คุณค่าที่ได้รับ 4) ทำการประเมินการออกแบบร่างชิ้นงาน และ 5) การประเมินเพื่อคัดเลือกแบบเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกर्म

3. สร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

จากการวิจัยพบว่า การสร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกर्मประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ 1) ส่วนข้อต่อลวดลาย ตั้งแต่การเตรียมเนื้อวัสดุหลัก การสร้างขนาดและขึ้นรูปทรงลวดลาย การปรับแต่งรายละเอียดลวดลาย และ 2) ส่วนตัวเรือนสร้อยเชือกर्म ตั้งแต่ การกำหนดประเภทวัสดุเชือกर्म ขนาดสัดส่วน และสีของสร้อยเชือกर्म รูปแบบการปรับขนาด และส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตัวเรือน

ภาพสร้อยเชือกกรมที่สำเร็จแล้ว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสร้อยเชือกกรมลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์” ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอ” ในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช” ผู้วิจัยได้อภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. อัตลักษณ์และคติความเชื่อในองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

จากผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์และคติความเชื่อในพุทธศิลป์ตัวมกรคายพวงอุบะที่ซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช พบว่าเป็นงานศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและไม่พบที่ใดในโลก โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ตัวมกร และ พวงอุบะ ได้แก่ 1) ตัวมกร มีที่มาจากความเชื่อในตำนานปรัมปา เป็นอสูรที่กลืนกินทุกสิ่งจนเหลือเพียงใบหน้า บางแห่งเรียกว่า "เกียรตีมุข" หรือ "หน้ากาล" ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องเทวสถานและเป็นสัญลักษณ์ของความมงคล ในความเชื่อล้านนา ตัวมกรเป็นเทพบุตรที่มีฤทธิ์ลดบันดาลฝนฟ้า สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และเป็นผู้เฝ้าสิ่งทีเหนือกาลเวลา และ 2) พวงอุบะหรือพวงมาลัยที่คายออกจากปากตัวมกรนั้น มีคติที่มาจากพิธีกรรมพราหมณ์ฮินดูที่นำดอกไม้มาร้อยเป็นเครื่องสักการะเทพเจ้า ที่เรียกว่าการทำอามิสบูชา โดยงานแกะสลักที่ละเอียดอ่อนสวยงามอาจทำให้เชื่อว่ามีชีวิตซึ่งเกินกว่าฝีมือมนุษย์ที่ควรค่าแก่การชื่นชมประจักษ์แก่ตรง ซึ่งคติความเชื่อที่ปรากฏในผลงานพุทธศิลป์ อาจเกิดจากการสั่งสมสืบทอดความเชื่อ ความศรัทธาค่านิยม เพราะคติความเชื่อสื่อสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา มักเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ตลอดจนถึงมิติทางศีลธรรมจริยธรรมและการบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา (พระอริยฐานันดร รตนปญโญ, 2563)

2. ออกแบบสร้อยเชือกกรมประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

จากผลการวิจัยพบว่า การออกแบบสร้อยเชือกกรมประดับซุ้มลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ตัวมกรคายพวงอุบะและถักทอในซุ้มเรือนแก้วพระพุทธรชินราช เป็นนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยเน้นการถ่ายทอดเอกลักษณ์เดิมให้ปรากฏชัดเจนผ่านการออกแบบภายใต้แรงบันดาลใจองค์ประกอบพุทธศิลป์มกรคายพวงอุบะที่เป็นเอกลักษณ์ของงานศิลป์ต้นแบบเดิม โดยการทำให้เกิดความร่วมมือและโดดเด่น แต่ยังคงเอกลักษณ์ไว้อย่างสมดุลสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะของพุทธศิลป์ต้นแบบและสร้างอารมณ์แห่งศรัทธาต่อพุทธศิลป์ ซึ่งแนวคิดของการทำเครื่องประดับลักษณะนี้เป็นารรังสรรค์ขึ้นมาใหม่จากแรงบันดาลใจในงานพุทธศิลป์ของเดิม ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวคิดโลหะวิทยา สู่การสร้างสรรคพุทธศิลป์กรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สร้างขึ้นตามหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกัน และอาจมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาเกิดความตั้ง

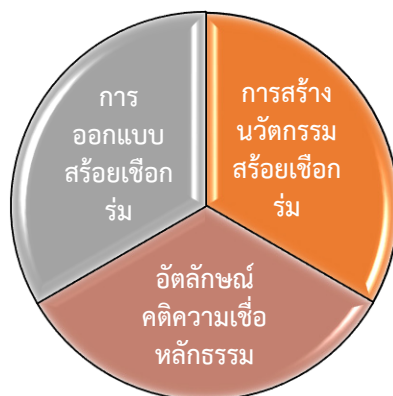
มันได้นับว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของงานพุทธศิลป์ที่แฝงด้วยคติข้อคิดและหลักธรรมเชิงรูปธรรมจับต้องได้ (สุชัย สิริวิบูล, 2566)

3. สร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกประดับข้อลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและทักษทอ ในชุมชนเรือนแก้วพระพุทธรชินราช

จากผลการวิจัยพบว่า สร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกประดับข้อลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ของตัวมกรคายพวงอุบะและทักษทอ ในชุมชนเรือนแก้วพระพุทธรชินราช ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) ส่วนข้อต่อลวดลายประยุกต์ ประกอบด้วย การเตรียมเนื้อวัสดุหลัก การสร้างขนาดและขึ้นรูปทรงลวดลาย การปรับแต่งรายละเอียดลวดลาย 2) ส่วนตัวเรือนสร้อยเชือกประดับข้อลาย กำหนดประเภทวัสดุเชือก ขนาดสัดส่วนและสีของสร้อยเชือก รูปแบบการปรับขนาดและส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตัวเรือน 3) ผลการประเมินนวัตกรรมสร้อยเชือกประดับข้อลาย โดยปรากฏผลรวมค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินนวัตกรรมรูปแบบข้อต่อสร้อยเชือกประดับข้อลายประยุกต์ตัวมกรคายพวงอุบะและทักษทอ การประเมินภาพรวมพบว่า ด้านองค์ประกอบของนวัตกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($=3.93$) ด้านคุณลักษณะเฉพาะของนวัตกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ($=3.78$) สรุปผลรวมทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด ($=3.86$)

องค์ความรู้

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้แนวทางการพัฒนาสร้อยเชือกประดับข้อลายประยุกต์จากองค์ประกอบพุทธศิลป์ "ตัวมกรคายพวงอุบะและทักษทอ" ในชุมชนเรือนแก้วพระพุทธรชินราช ดังนี้

1. การออกแบบสร้อยเชือก เริ่มจาก 1) การศึกษาและวิเคราะห์ ในกรณีงานวิจัยครั้งนี้ กำหนดส่วนประกอบทางพุทธศิลป์ "ตัวมกรคายพวงอุบะในชุมชนเรือนแก้วพระพุทธรชินราช" ควรเริ่มจากการวิเคราะห์องค์ประกอบทางทัศนศิลป์เป็นอันดับแรก เช่น สัดส่วน เส้นโค้ง ลักษณะการไล่ระดับ 2) วางกรอบแนวคิดสู่การออกแบบ การสร้างผังความคิด เชื่อมโยงองค์ประกอบกับการใช้งานบนสร้อยเชือก โดยสามารถเริ่มต้นจากการออกแบบทำแยกส่วนประกอบจากตัวแบบจริง เพื่อลดทอนรูปแบบให้เหมาะกับขนาด และลดความซับซ้อนขององค์ประกอบศิลป์จากตัวแบบเดิม กำหนดจุดเน้นของการออกแบบเพื่อประยุกต์สร้างลวดลายใหม่ และพิจารณาการจัดองค์ประกอบ ตามหลักลำดับชั้นของภาพ ซึ่งเป็นการจัดวางและจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ในงานออกแบบ 3) การประยุกต์ลวดลาย ทำได้โดยการแยกโครงสร้างหลักของลวดลายจากต้นแบบพุทธศิลป์ ได้แก่ ตัวมกร และพวงอุบะที่เป็นพรรณพฤกษาลายเครือเถา จากนั้นจึงนำมาปรับใช้ให้เหมาะสม

2. การสร้างนวัตกรรมสร้อยเชือกกรม ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ส่วนของข้อต่อลวดลายประยุกต์ฯ โดยเริ่มจาก 1) การเตรียมเนื้อวัสดุหลัก การเตรียมเนื้อวัสดุเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความพิถีพิถัน 2) การสร้างขนาดและขึ้นรูปทรงลวดลาย การขึ้นรูปทรงลวดลายเป็นศิลปะที่ผสมผสานระหว่างเทคนิคช่างฝีมือดั้งเดิมกับความเข้าใจในสุนทรียศาสตร์ไทย 3) การปรับแต่งรายละเอียดลวดลาย ด้วยการใช้เครื่องมือแกะสลักขนาดเล็กในการสร้างเส้นสายที่ละเอียดอ่อนลงบนพื้นผิว และส่วนของตัวเรือนสร้อยเชือกกรม โดยเริ่มตั้งแต่ การกำหนดประเภทวัสดุเชือกกรม ขนาดสัดส่วนและสีของสร้อยเชือกกรม รูปแบบการปรับขนาด ตลอดจนส่วนประกอบอื่น ๆ

3. ความรู้ในแง่อัตลักษณ์แสดงให้เห็นถึง ความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่ซ้ำจากแหล่ง สร้างความแปลก และ ความมีลายเส้นเฉพาะที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ไม่อาจเลียนแบบได้ ความรู้ในแง่คติความเชื่อตัวมกรที่มีลักษณะ อ้าปากกว้างราวกับกำลังกลืนหรือคายสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกมา ซึ่งสะท้อนคติพราหมณ์เรื่อง “กาลเวลา” ในฐานะผู้ กลืนกินสรรพสิ่งในที่สุด แต่ในพุทธศิลป์ หน้ากาลมักทำหน้าที่คายดอกไม้ ใบไม้ หรือพวงอุบะ ที่สื่อถึงความ งอกงามและความเจริญ ความรู้คติความเชื่อพวงอุบะที่ออกจากปากมกรหรือหน้ากาล สื่อถึงความงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์ และความเป็นสิริมงคล โดยได้รับแรงบันดาลใจจากพวงดอกไม้สดในพิธีกรรมที่ใช้บูชาเทพ หรือพระพุทธเจ้า การนำพวงอุบะมาเป็นลวดลายในซุ้มเรือนแก้วจึงหมายถึงการถวายสิ่งที่ดีบริสุทธิ์และงดงาม แต่พระพุทธองค์ ในเชิงพุทธศิลป์ อาจไม่ใช่แค่เครื่องประดับ แต่อาจหมายถึง ความงามและความอุดม สมบูรณ์ออกมาเป็นพวงดอกไม้หรือเถาวัลย์อันงดงาม เปรียบเหมือนพระธรรมที่หล่อหลอมออกจากพระพุทธเจ้า ไปยังสัตว์โลกทั้งหลาย และในส่วนของความรู้แง่หลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น “ส่วนของซุ้มเรือนแก้ว” อาจสื่อ ถึงพระรัศมีประภาสทนต์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นแสงสว่างรอบกายอันเป็นมงคล และยังอาจหมายถึง ความปีติสุข จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และในคราวที่พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข โดยเทวดาเนรมิตเรือนแก้ว ขึ้นทางทิศตะวันตกจากรัตนจักรมณีเจดีย์ถวายพระพุทธองค์ ขณะประทับขัดสมาธิทรงพิจารณาพระอภิธรรม ปิฎกและอนันตนัยสมันตปิฎกฐาน โดยเรียกเหตุการณ์สถานที่นี้ว่า รัตนขจรเจดีย์ “ส่วนของลวดลายตัวมกร” อาจเปรียบกับการคุ้มภัยจากกิเลสที่เปรียบเสมือนภัยใหญ่ที่คอยกัดกินและกลืนจิตใจของสัตว์โลกให้เวียนว่าย อยู่ในสังสารวัฏ พระพุทธองค์ทรงแสดงถึง โอบะ กล่าวคือกระแสน้ำเชี่ยวที่ทำให้จิตลุ่มหลงไว้ถึง และอีกแง่มุม คือ ลวดลายตัวมกรนี้อาจเปรียบประดุจการพิทักษ์รักษา คือการมีสติ ปัญญา ซึ่งแม้ตัวมกรในศิลปะนั้น เดิมแท้ เป็นสัญลักษณ์ของภัย แต่ในบริบทของโบราณสถานกลับกลายเป็นความหมายเชิงบวก กล่าวคือ ความเป็นผู้ พิทักษ์คุ้มครองพระธรรม อาจเรียกได้ว่าเป็นสัญลักษณ์เทียบแทนบทบาทของสติและปัญญา “ส่วนของ ลวดลายพวงอุบะ” หรือการคายพวงอุบะของตัวมกรนี้ อาจเปรียบได้กับการเปลี่ยนทุกข์เป็นทางไปสู่สุข คือ การใช้โยนิโสมนสิการ ในเชิงอุปมา การเปลี่ยนทุกข์เป็นสุข สัตว์ที่กำลังคายดอกไม้หรือพวงอุบะอันงดงาม อาจแสดงถึงการแปรเปลี่ยนสิ่งน่ากลัวให้กลายเป็นสิริมงคล การเปลี่ยนมุมมองเช่นนี้สอดคล้องกับหลักธรรมเรื่อง โยนิโสมนสิการ กล่าวคือการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายนั่นเอง

สรุป

อัตลักษณ์และคติความเชื่อของพุทธศิลป์ตัวมกรคายพวงอุบะที่ซุ้มเรือนแก้วพระพุทธชินราชสะท้อน ความหมายด้านความดีงาม ความเป็นมงคล และความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา โดยพวงอุบะที่งอกออกจาก ปากมกรเป็นสัญลักษณ์แห่งการเคารพบูชาและความมั่นคงทางใจ คติความเชื่อดังกล่าวเชื่อมโยงกับการขอ พึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติและการคุ้มครองมนุษย์ แนวคิดนี้ถูกนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ นวัตกรรมสร้อยเชือกกรมประดับข้อลายประยุกต์ฯ โดยยึดเอกลักษณ์พุทธศิลป์เดิมผสมผสานรูปแบบร่วมสมัย เน้น ความโดดเด่น เรียบง่าย และสมดุล ผ่านองค์ประกอบสำคัญด้านลวดลาย ตัวเรือน และคุณลักษณะนวัตกรรมที่ สื่อถึงศรัทธาและอัตลักษณ์เมืองพิษณุโลก

เอกสารอ้างอิง

- นนุช ภูมาลี. (2551). ภาพสลักบนทับหลัง: รูปหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 1(1): 32.
- พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ชานวโร). (2557). *การศึกษาตีความพุทธธรรมที่ปรากฏในศิลปกรรม*(รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจิรวัฒน์ กนตวณโณ, ผศ.ดร. (2563). *พุทธศิลป์พระพุทธรูปชินราช: ประวัติและพัฒนาการทางพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณโณ). (2551). *พระพุทธศาสนา ประชญา-สังคม*. กรุงเทพฯ: อาทรการพิมพ์.
- พระอธิษฐานคุณ รัตนปณโณ. (2563). วิเคราะห์คติความเชื่อที่ปรากฏในสื่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมล้านนา. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 11(2), 345-355.
- พีรติ จีงประกอบ. (2561). แนวทางการสร้างสรรค์งานออกแบบสัญลักษณ์ความเชื่อความศรัทธา แห่งพวงมาลัยไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. 14(2), 109-138.
- อภิรักษ์ นามวิชา และ มนตรี สิริโรจนานันท์. (2566). ข้อถกเถียงเรื่องที่มาของสัตตมหาสถาน. *วารสารปณิธาน*. 19(1), 55-69.
- ศศนันท์ ศรีเพ็ชรพันธุ์ และจิราพร รอดคุ้ม. (2562). การศึกษาและพัฒนาการออกแบบต้นแบบเครื่องประดับร่วมสมัยสกุลช่างสุโขทัย. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งรัตนโกสินทร์*. 1(1), 46-59.
- สุชัย สิริวิกุล. (2566). โลหะวิทยากับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม. *วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์*. 7(3), 188-204.
- อภิพัทธ์ วิศิษฎ์ใจงาม. (2561). *กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางความเชื่อกับมูลค่าเพิ่ม*(รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อัญชลี วงศ์วัฒนา. (2563). การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อการออกแบบเครื่องประดับร่วมสมัย. *วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 11(1), 46-59.
- อารีย์ สุทธิพันธุ์. (2528). *ศิลปะกับมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.